

Dohledová činnost České národní banky

(se zaměřením na ochranu spotřebitele na finančním trhu)

Tato práce se zabývá ochranou spotřebitele na finančním trhu v České republice.

V úvodní části práce stručně popisuje stav právní úpravy před r. 1989. Tehdy vládnoucí společenský systém neumožňoval významnější ekonomické aktivity, finanční trh byl značně omezen, a tedy ani právní úprava ochrany spotřebitele nemusela být rozsáhlá.

Ochrana spotřebitele nabyla na významu po přechodu k tržnímu modelu hospodářství. S rozvojem trhu včetně trhu finančního bylo třeba přijmout i takovou právní úpravu, která by lépe odpovídala novým podmínkám. S ohledem na tehdy připravovaný vstup České republiky do Evropských společenství bylo třeba při vytváření českého práva toto právo harmonizovat i s právem evropským. Kromě změny občanského zákoníku jako základního předpisu soukromého práva byla přijata i právní úprava speciální, jako zákon o ochraně spotřebitele nebo zákon o spotřebitelském úvěru. V souvislosti s vytvořením kapitálového trhu bylo třeba přijmout zcela novou úpravu kapitálového trhu i úpravu týkající se osob podnikajících na tomto trhu. Důležitou součástí práva týkajícího se kapitálového trhu je i úprava dohledu nad kapitálovým trhem a jeho ochrana prostřednictvím správního práva.

S ohledem na skutečnost, že se Česká republika v r. 2004 stala členem Evropských společenství je významná část práce věnována evropské právní úpravě ochrany spotřebitele. Evropská společenství i nynější Evropská unie považují ochranu spotřebitele za nezbytnou podmínku úspěšného vybudování společného vnitřního trhu, který je chápán jako svoboda pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu. Rozdílná právní úprava ochrany spotřebitele v jednotlivých členských státech společenství by mohla spotřebitele odradit od nákupu zboží nebo služeb v jiném členském státě. K překonání těchto rozdílů dochází k postupné harmonizaci právních předpisů členských států prostřednictvím směrnic. Tato harmonizace byla zpočátku prováděna jako harmonizace minimální a členské státy tak mohly přijmout nebo si ponechat takovou právní úpravu, která poskytovala spotřebiteli lepší ochranu než ochranu stanovenou harmonizujícími směrnicí. Z důvodu přetrvávajících významných rozdílů v právní úpravě ochrany spotřebitele nyní přijímané směrnice obsahují harmonizaci úplnou, od které se členské státy při transpozici směrnice nesmějí nijak odchýlit.

Pozornost je věnována např. směrnici 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, směrnici 97/7/ES o ochraně spotřebitele v případě

smluv uzavřených na dálku, které byly nahrazeny s účinností od 13. prosince 2013 směrnicí 2011/83/EU o právech spotřebitelů. Další důležitou směrnicí je směrnice 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

Ochranu spotřebitele na finančním trhu upravují např. směrnice 87/102/EHS o sbližování právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru a tuto směrnici nahrazující směrnice 2008/48/ES o smlouvách o spotřebitelském úvěru. Pro finanční služby je důležitá i směrnice 2002/65/ES o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku.

Tato část obsahuje pro ilustraci i judikaturu Evropského soudního dvora. Evropský soudní dvůr ve svých rozsudcích provádí pro vnitrostátní předkládající soudy výklad práva Společenství obsaženého v sekundárních právních normách Společenství (nařízení a směrnice).

Pro ochranu spotřebitele je důležitá i existence orgánů, které dohlížejí na transparentnost a poctivost kapitálového trhu. V práci jsou proto zmíněny orgány vykonávající dohled jak v České republice, tak orgány vytvořené v souvislosti s finanční krizí 2008 až 2009 nově na úrovni Společenství. Pro srovnání jsou uvedeny tomu odpovídající orgány v USA.

Důležitou věcí je nejen ochrana spotřebitelů prováděná orgány dohledu za účelem řádného fungování kapitálového trhu, které je zajištěno prostředky práva správního a případně i práva trestního, ale i ochrana majetku spotřebitelů, resp. investorů. Tato ochrana je poskytována garančními fondy pro případ selhání osob poskytujících své služby na finančním trhu (např. banky, pojišťovny nebo obchodníci s cennými papíry). Pozornost je věnována garančním fondům v České republice i obdobné právní úpravě na úrovni Společenství, např. směrnicí 94/19/ES o systémech pojištění vkladů a na ni navazující směrnice 2005/1/ES a 2009/14/ES, které zvyšují limit náhrady pojištěných vkladů, nebo směrnice 97/9/ES o systémech pro odškodnění investorů. Dále je pojednáno o přípravě směrnice garančního fondu pojištěven.

Pro srovnání je uvedena odpovídající ochrana poskytovaná investorům v USA tamějšími garančními fondy včetně rozsahu takové náhrady, a pro ilustraci jsou připojeny i informace několika brokerů o pojištění majetku investorů nad zákonem stanovené minimální meze.

Ochrana individuálních zájmů spotřebitelů je poskytována prostředky práva správního i práva soukromého. Právo Společenství žádá, aby členské státy umožnily řešení sporů mezi podnikatelem a spotřebitelem i mimosoudní cestou. Důvodem pro takové doporučení je to, že soudní ochrana svou právní složitostí a finanční náročností vzhledem k hodnotě předmětu sporu může spotřebitele odradit od ochrany svých práv. V České republice je možné mimosoudní cestou řešit spory v rámci rozhodčího řízení, případně spory z platebního styku (a nyní nově i spory týkající se spotřebitelského úvěru) před finančním arbitrem.

Ochrana spotřebitele prostředky správního práva a správního trestání je svěřena u osob podléhajících jejímu dohledu České národní bance, v ostatních případech České obchodní inspekci. Česká národní banka dohlížením finančního trhu přispívá k jeho transparentnosti a stabilitě, a tím v konečném důsledku chrání i spotřebitele jako osoby, zpravidla spotřebitele, využívající služeb poskytovaných osobami působícími na finančním trhu. S ohledem na to, že hlavním zájmem zde je řádné fungování finančního trhu, je České národní bance uložena rozsáhlá povinnost mlčenlivosti.

Česká národní banka dohlíží jednak systém finančního trhu, který je tvořen osobami podnikajícími na finančním trhu a spotřebiteli resp. investory, a vzájemnými vztahy mezi těmito osobami, zároveň však má i chránit spotřebitele. Zvláštní otázkou, v současném českém právu řešenou jen nedostatečně, je vyřizování stížností spotřebitelů na osoby podnikající na finančním trhu Českou národní bankou. Česká národní banka se tak jako orgán dohledu nachází v dvojí roli; jednak dohlíží finanční trh jako celek, jako systém, jednak by měla vyřizovat individuální stížnosti spotřebitelů, ale i jiných osob, směřujících proti osobám nad nimiž vykonává dohled. Stížnost tak na jednu stranu může představovat podnět pro provedení dohledu, na druhou stranu vyřízení stížnosti ve vztahu ke stěžovateli je s ohledem na zákonem uloženou povinnost mlčenlivost značně obtížné. Z tohoto důvodu by vyřizování individuálních stížností mělo být svěřeno jinému orgánu.

Důležitým prvkem ochrany spotřebitele na finančním trhu je nejen úroveň jeho znalostí o finančním trhu a o službách a produktech na tomto trhu nabízených, ale i celkové právní prostředí, vnímání spravedlnosti a respekt k ostatním lidem. Právní úprava ochrany spotřebitele sama o sobě nepostačuje, pokud spotřebitel sám nemá zájem se chránit, nebo pokud dokonce jedná tak, že využití právem poskytnuté ochrany je komplikované, případně i nemožné.